

MILES CHRISTI
**– KSIĄDZ BISKUP KAZIMIERZ JÓZEF KOWALSKI,
ORDYNARIUSZ DIECEZJI CHEŁMIŃSKIEJ**

Słowa kluczowe: Kowalski Kazimierz Józef, diecezja chełmińska, Kościół po II wojnie światowej, ordynariusz diecezji chełmińskiej, Pelplin

Key words: Kowalski Casimir Joseph, Chelminska diocese, Church after World War II, ordinary of Chelminska diocese, Pelplin

Schlüsselworte: Kowalski Kazimierz Józef, Diözese von Chełmno, Die Kirche nach dem zweiten Weltkrieg, Ordinarius der Diözese von Chełmno, Pelplin

WSTĘP

Ks. Biskup Kazimierz Józef Kowalski był jednym z najbardziej znanych biskupów chełmińskich. Okres jego rządów przypadł na trudne lata powojenne, kiedy to diecezja zaczynała leczyć się z ran zadanych przez okupanta. W niniejszym artykule zostaną przedstawione tylko wybrane zagadnienia i niektóre aspekty z szerokiego wachlarza działań biskupa w ciągu 26 lat posługi pasterskiej w Pelplinie.

Inspiracją do wyboru tej postaci i powyższego tematu była przede wszystkim osoba księdza biskupa i szerokie spektrum jego działalności i aktywności. Postać ta była omawiana w artykułach i pracach naukowych ale w dość ubogim zakresie. Istniejące publikacje opisują tylko wybrane aspekty z życia i działalności biskupa Kowalskiego. Są to prace dotyczące m.in. jego działalności filozoficznej, administracyjnej, liturgicznej, maryjnej, ustawodawczej, misyjnej.

Najistotniejszymi źródłami dla opracowania podjętego tematu będą „Orędownik Diecezji Chełmińskiej” i „Studia Pelplińskie” jak również zasoby archiwalne. Ponadto bardzo przydatne okazały się opracowania ogólne na temat historii diecezji, jak również przedstawiające z różnych punktów widzenia poszczególne dziedziny działalności biskupa. Utrudnieniem w uściśleniu niektórych faktów była niekom-

---

* Joanna Ewa Liedtke, ur. 1981, mgr lic. teologii, absolwentka teologii na UWM w Olsztynie, doktorantka Historii Kościoła na seminarium s. prof. Ambrozji Kalinowskiej. Obecnie katecheta w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Stefana Żeromskiego w Iławie. Przedmiot zainteresowań naukowych: historia Kościoła w Polsce po II wojnie światowej, Kościół chełmiński po II wojnie światowej.

pełna baza źródłowa i braki w zbiorach „Orędownika Diecezji Chełmińskiej”, który z powodu trudnych warunków w kraju nie był wydawany w latach 1951–1957.

Nie sposób w jednym opracowaniu zawrzeć wszystkie formy działalności i osiągnięcia wszechstronnego pasterza. Dlatego szczególną uwagę zwraca autorka na charakterystyczne poczynania biskupa towarzyszące jego pracy kapłańskiej i biskupiej, w których ukazuje się wielka troska o dobro Kościoła Chrystusowego i Jego Owczarni.

DŁUGA DROGA DO DIECEZJI CHEŁMIŃSKIEJ

Kazimierz Józef Kowalski urodził się 2 marca 1896 roku w Gnieźnie, jako syn Leona Kowalskiego i Pelagii z domu Celler. Został ochrzczony dnia 12 marca 1896 roku w Parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie, a sakrament bierzmowania przyjął 19 maja 1907 roku. Dom rodziny Kowalskich zawsze był przepełniony duchem pobożności i patriotyzmu. Leon Kowalski (zm. 1934) – nauczyciel, potem kierownik szkoły, nauczał religii i innych przedmiotów w języku polskim, co później stało się powodem wielu szykan wobec jego osoby ze strony niemieckiej. Matka Pelagia (zm. 1939) poświęciła się opiece nad domem i wychowaniem trzynastoorga dzieci. Niewątpliwy wpływ na kształtowanie postawy młodego Kazimierza miał wuj jego matki, ks. Antoni Celler, dziekan w Miasteczku Krajeńskim. Młody Kazimierz skończył w rodzinnym mieście szkołę podstawową, a potem gimnazjum klasyczne, gdzie w 1915 roku zdał maturę z wyróżnieniem¹. Następnie zgłosił się do seminarium duchownego w Poznaniu, skąd został skierowany na studia teologiczne na uniwersytecie w Monasterze. Studiów jednak nie rozpoczął, ponieważ w latach 1915–1918 przebywał na froncie. Po wojnie, w roku 1918 wrócił na krótko do seminarium. Dowiedziawszy się (w trakcie trwania rekolekcji wstępnych) o wybuchu Powstania Wielkopolskiego znów opuścił seminarium i wstąpił w szeregi powstańców, gdzie dowodził I baterią poznańskiego pułku artylerii ciężkiej na froncie pod Leszmem. Nieraz widziano go blisko kościoła w Osiecznej, na koniu z różańcem w rękę². Po zwycięstwie kapitan Kazimierz Kowalski (odznaczony potem Krzyżem Niepodległości i Odznaką Powstańca Wielkopolskiego) ponownie wrócił do seminarium duchownego. W roku akademickim 1921/22 zdobył magisterium z teologii na uniwersytecie w Strasburgu. Dnia 8 października 1922 roku otrzymał w Gnieźnie święcenia kapłańskie z rąk kardynała Edmunda Dalbora (1869–1926). Pierwszą ofiarę Mszy św. złożył dnia 9 października 1922 roku w kościele parafialnym pw. św. Wawrzyńca w Gnieźnie. Na swoim obrazku prymicyjnym ks. Kazimierz Kowalski wypisał jako motto swego życia kapłańskiego słowa Psalmu 85: „Prowadź mnie, Panie, drogą Twoją; a niechaj chodzę w prawdzie Twojej. Będę wysławiał imię Twe na wieki, bo miłosierdzie Twoje wielkie jest nade mną”³.

¹ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski, NP*, t. 34, 1971, s. 7.

² J. Pacyna, *Wspomnienia o ks. bpie K.J. Kowalskim*, „Studia Gnesnensia” T. 1, Gniezno 1975, s. 10.

³ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce. Biskup Kazimierz Kowalski 1896–1972*, Poznań 1993, s. 24.

Po święceniach neoprezbiter Kazimierz Kowalski został skierowany na studia filozoficzne w Wyższym Instytucie Filozoficznym w Lovanium. Studia ukończył w roku 1925, uzyskując 13 lipca stopień doktora filozofii na podstawie pracy zatytułowanej *Dieu dans la philosophie de Cieszkowski (Bóg w filozofii Cieszkowskiego)* z wynikiem bardzo dobrym⁴.

Podczas wakacji duszpasterzował wśród Polonii we Francji i Belgii. Zagranicą był założycielem Towarzystwa św. Barbary i Bractw Różańcowych⁵. W tym czasie papieżem był Pius XI, wielki papież misyjny, którego idee przewodnie, dotyczące m.in. troski o rozwój dzieła misyjnego Kościoła i odrodzenia myśli św. Tomasza z Akwinu, stały się głównym przedmiotem zainteresowań i źródłem inspiracji dla działalności i twórczości ks. Kowalskiego w latach międzywojennych.

W roku 1926 został mianowany profesorem filozofii Wyższego Seminarium Duchownego w Poznaniu, a rok później powrócił do Gniezna, do Studium Filozoficznego, aby tam do roku 1935 uczyć filozofii i etyki społecznej. Ks. Kazimierz Kowalski po raz drugi habilitował się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jesienią 1935 roku ks. Kazimierz Kowalski został mianowany Rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Poznaniu, gdzie wykładał misjologię i teologię pasterską. Stało się tak jeszcze za życia chorego na gruźlicę i cukrzycę ks. K. Rolewskiego, dotychczasowego rektora seminarium, który zmarł 13 marca 1936 roku⁶. Ks. Kardynał mianując go rektorem Seminarium tak uzasadniał swoją decyzję: „Wydaje mi się, że ks. prof. Kowalski ma po temu wszelkie zalety. Jest świątobliwym kapłanem, wybitnym naukowcem i dobrym wychowawcą”⁷. W 1937 roku powtórnie obronił pracę habilitacyjną. Ks. dr Kazimierz Józef Kowalski do wybuchu wojny w 1939 roku rektor i profesor zwyczajny Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, docent Uniwersytetu Poznańskiego zasłynął m.in. wręcz trudnym do wytłumaczenia umiłowaniem filozofii św. Tomasza. W 1934 roku zorganizował Międzynarodowy Zjazd Tomistyczny w Poznaniu. Czynnikiem uczestniczył w Tomistycznym Zjeździe w Pradze (1932 rok) i w Międzynarodowym Kongresie Filozoficznym w Pradze (1934 rok). W roku 1936 brał czynny udział w II Międzynarodowym Kongresie Tomistycznym w Rzymie i w III Polskim Zjeździe Filozoficznym w Krakowie⁸. Profesor Kowalski przede wszystkim z zamiłowania do myśli św. Tomasza zajął się etyką społeczną. Zajmował się także pracą redakcyjną. Był redaktorem kolekcji „Studia Gnesnensia”, kwartalnika „Teologia praktyczna” i rocznika „Annales Missiologicae”⁹. Jego dorobek literacki jest imponujący, w latach 1926–1972 zostało wydanych w sumie 568 pozycji, tj. książek, artykułów, odezwo itp.¹⁰. Mimo ogromu zajęć ks. Rektor głosił rekolekcje

⁴ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 8.

⁵ I. Posadzy, *Biskup Kazimierz J. Kowalski Przyjaciel Towarzystwa Chrystusowego, SPelp*, t. 3, 1973, s. 14.

⁶ J. Pacyna, *Wspomnienia o ks. bpie K.J. Kowalskim*, s. 11.

⁷ I. Posadzy, *Biskup Kazimierz J. Kowalski*, s. 15.

⁸ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 15.

⁹ L. Bielerzewski, *Sylwetka Pasterza, SPelp*, t. 3, 1973, s. 10.

¹⁰ W. Eborowicz, *Bibliografia prac ks. Biskupa dra Kazimierza J. Kowalskiego, NP*, t. 34, 1971, s. 21–57.

dla inteligencji katolickiej i osób zakonnych. Splot różnych wydarzeń i okoliczności sprawił, że ks. Kowalski jako pierwszy odprawił rekolekcje dla zakonników Zgromadzenia Towarzystwa Chrystusowego w Potulicach i tym samym stał się jego pierwszym Ojcem Duchownym¹¹.

Po wybuchu II wojny światowej ks. Kowalski oddał się pracy duszpasterskiej i misyjnej. Został wysłany przez Księdza Prymasa Augusta Hlonda do Polski Centralnej i Wschodniej, aby tam stworzył seminarium duchowne dla wysiedlonych z Wielkopolski w głąb kraju kleryków¹². Kiedy został skazany zaocznie przez gestapo na śmierć, pod przybranym nazwiskiem Józef Pawelski ukrywał się w Pełkiniach koło Przemyśla. Głosił tam wówczas rekolekcje i był kapelanem kaplicy publicznej a także pracował w tajnym nauczaniu szkolnym i akademickim¹³. Był cenionym duszpasterzem szerokich rzesz inteligencji i poszukiwanym rekolekcjonistą wśród kapłanów. Nawet w konspiracji wygłosił w Kalwarii Zebrzydowskiej rekolekcje dla kapłanów diecezji krakowskiej.

Po wyzwoleniu ks. Kazimierz Józef Kowalski powrócił do Poznania. Został skierowany przez biskupa W. Dymka (zastępującego wówczas kardynała Hlonda) do Gniezna w celu wznowienia pracy i reorganizacji życia w seminarium w Gnieźnie. Budynek poznańskiego seminarium został znacznie uszkodzony. Podjęto decyzję o utworzeniu wspólnego seminarium dla obu archidiecezji w mniej zniszczonym od poznańskiego gmachu seminarium gnieźnieńskiego¹⁴. Jednak powojenny okres pracy w seminarium był krótki, ponieważ 4 marca 1946 roku Ojciec Święty Pius XII mianował ks. Kowalskiego biskupem chełmińskim. Jako ordynariusz Diecezji Chełmińskiej dokonał ogromnego wkładu pracy na rzecz rozwoju Kościoła lokalnego, Kościoła w Polsce, jak również wyraźnie dostrzegalny i doceniany jest jego udział w pracy dla Kościoła Powszechnego.

Diecezja Chełmińska była jedną z najstarszych diecezji w Polsce. Erygowana na mocy dekretu *Noverit universitas vestra*¹⁵ dn. 29 lipca 1243 roku za papieża Innocentego IV, przez wieki swego istnienia doświadczała wielu przeobrażeń granic. Liczne wydarzenia w historii Polski nie pozostawały bez wpływu na sytuację wewnętrzną i zewnętrzną diecezji. Pierwszą siedzibą diecezji była Chełmża. Na dzieje diecezji niewątpliwie wpłynął pokój toruński w 1466 roku. Uwolniona została ona spod władzy Krzyżaków i z zakonnej stała się świecką, podobnie jak i kapituła¹⁶.

16 lipca 1821 roku papież Pius VII wydał bullę, w której zostały m.in. ustalone granice nie tylko diecezji chełmińskiej, ale wszystkich w obrębie państwa pruskiego. Wówczas obszar diecezji znacznie się powiększył. Ten poszerzony obszar diecezji pozostał bez większych zmian aż do roku 1925, czyli do czasu ustalenia nowych granic po I wojnie światowej i zawarcia konkordatu. Dotychczasowa nazwa diecezji została zachowana, ale jej stolicę przeniesiono do położonego bardziej cen-

¹¹ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 9.

¹² J. Breś, *Kowalski Kazimierz Józef*, w: *EK*, t. 9, Lublin 2002, kol. 1089–1090.

¹³ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 15.

¹⁴ J. Pacyna, *Wspomnienia o ks. bpie K.J. Kowalskim*, s. 12.

¹⁵ M. Biskup, *Dzieje diecezji chełmińskiej (1243–1992)*, w: *Diecezja Toruńska. Historia i Teraźniejszość*, t. 1, Toruń 1994, s. 34.

¹⁶ A. Liedtke, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej*, *NP* 1971, nr 34, s. 79.

tralnie Pelplina. Do Pelplina przeniesiono z Chełmży stolicę diecezji a także kapitułę katedralną¹⁷. Uroczystości przeniesienia stolicy do Pelplina odbyły się 3 sierpnia 1824 roku. W katedrze przewodniczył im biskup sufragan Jan Jerzy Nałęcz-Wilkzycki, zastępując chorego biskupa Ignacego Stanisława Mathy'ego¹⁸. W roku 1829 przeniesiono do Pelplina i umieszczono w zabudowaniach pocysterskich istniejące od 1651 roku seminarium duchowne, prowadzone dotąd przez Księżę Misjonarzy w Chełmnie¹⁹. Od 1821 roku diecezja chełmińska była jedyną sufraganią metropolii gnieźnieńsko-poznańskiej, jednak w przeciwieństwie do Pelplina, Gniezno było bardziej powiązane z polską tradycją kościelną i narodową. Metropolici raczej nie mieli wpływu na Pelplin z dwóch powodów: pruskie prawo kościelno-państwowe (obowiązujące do 1850 roku) i niemiecka administracja kościelna w Pelplinie²⁰.

W 1926 roku rządy w diecezji objął bp Stanisław Wojciech Okoniewski – po 123 latach niewoli pierwszy Polak w Polsce Odrodzonej na stanowisku ordynariusza. Przeszedł on do historii jako reorganizator diecezji we wszystkich dziedzinach życia kościelnego. Zasłużył się dla przywrócenia jej polskiego charakteru. Okres jego rządów charakteryzował renesans kultury duchowej i polskiej świadomości narodowej ludności Pomorza²¹. Zmarł na wygnaniu w Lizbonie 1 maja 1944 roku, a biskup pomocniczy Konstantyn Dominik w Gdańsku 7 marca 1942 roku. W okresie od 5 grudnia 1939 roku do 9 sierpnia 1945 roku diecezją kierował biskup gdański Karol Maria Splett, mianowany przez Stolicę Apostolską Administratorem Diecezji Chełmińskiej.

W czasie II wojny światowej Kościół chełmiński doznał zniszczeń na nie notowaną dotąd skalę. Okupant prowadził systematyczną eksterminację narodową i programową walkę z religią. Została zamknięta Kuria Biskupia i Seminarium Duchowne. Do życia publicznego i kościelnego wprowadzono język niemiecki. Od jesieni 1939 roku władze okupacyjne usuwały polskie pomniki, symbole, emblematy, napisy, chorągwie, a nawet książeczki do nabożeństwa. Były usuwane wszelkie ślady polskości. Zamordowano i zmarło ok. 360 księży, tj. ok. 50% stanu przedwojennego, oraz uległo częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu wiele kościołów i dóbr kultury²². Biskup Splett nie otworzył przedwojennej kurii diecezjalnej w Pelplinie, a kompetentną do zarządzania diecezją została ustanowiona kuria diecezji gdańskiej. Przez cały okres okupacji pozostały również zamknięte Wyższe Seminarium Duchowne i *Collegium Marianum* w Pelplinie. Wśród polskich diecezji to właśnie chełmińska poniosła największe straty osobowe, duchowe i materialne. Okupacja hitlerowska prawie całkowicie sparaliżowała życie kościelne w diecezji chełmińskiej.

Pierwszym powojennym rządcą diecezji został ks. dr Andrzej Wronka, mianowany przez kardynała Prymasa Augusta Hlonda dekretem z dnia 15 lipca 1945 roku jej administratorem apostolskim (i jednocześnie administratorem diecezji gdań-

¹⁷ A. Liedtke, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej*, s. 98–100.

¹⁸ W. Szulist, *Przeszłość obecnych terenów Diecezji Pelplińskiej 1972–1920*, t. II, Pelplin 2000, s. 46.

¹⁹ A. Nadolny, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej i Pelplińskiej*, s. 14.

²⁰ W. Szulist, *Przeszłość obecnych terenów Diecezji Pelplińskiej 1972–1920*, s. 47.

²¹ A. Liedtke, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej*, s. 111.

²² A. Nadolny, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej i Pelplińskiej*, s. 9–20.

skiej²³. 1 września 1945 roku nastąpił akt przejęcia rządów diecezji przez ks. dra Andrzeja Wronkę, 2 września odbył się ingres ks. Administratora do katedry w Pelplinie²⁴. Dnia 13 września 1945 roku nowy biskup otworzył seminarium duchowne. Zarządzając jednocześnie dwiema diecezjami podjął decyzję o czasowym przeniesieniu Kurii Biskupiej Gdańskiej z Gdańska-Oliwy do Pelplina²⁵. Wśród wielu odezwo wydał m.in. orędzie pasterskie „W sprawie poświęcenia parafii i diecezji Niepokalanemu Sercu Maryi”²⁶. Dnia 1 lutego 1946 roku otwarto ponownie *Collegium Marianum* jako „Prywatne Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne Stolicy Biskupiej w Pelplinie”²⁷. Dnia 14 lutego 1946 roku miały miejsce pierwsze w Diecezji Chełmińskiej po zakończeniu wojny święcenia kapłańskie, których Kardynał Prymas Polski August Hlond udzielił w Pelplinie trzynastu diakonom²⁸. Ks. Biskup dr Andrzej Wronka swoje rządy diecezją chełmińską sprawował do 1 lipca 1946 roku.

Dnia 12 kwietnia 1946 roku w Rzymie wystawiono bullę prekonizacyjną powołującą ks. prof. Kazimierza Józefa Kowalskiego, ówczesnego rektora seminarium w Gnieźnie na ordynariusza Diecezji Chełmińskiej. Uroczysty akt przejęcia rządów diecezji odbył się 30 czerwca 1946 roku²⁹. Ks. Kazimierz Józef Kowalski przyjął sakrę biskupią w katedrze pelplińskiej 4 sierpnia 1946 roku z rąk ks. kard. Augusta Hlonda przy współudziale biskupów: T. Zakrzewskiego z Płocka i J. Stepy z Tarnowa³⁰. Dotychczasowy gospodarz diecezji ks. Wronka zarządził aby tego dnia we wszystkich kościołach odśpiewać *Te Deum*³¹.

Ks. Biskup Kowalski objął z woli papieża Piusa XII rządy w diecezji chełmińskiej jako *Miles Christi* i jako taki chciał je sprawować. Swego czasu, podczas wizytacji seminarium przez nuncjusza apostolskiego, Achillesa Ratti, kiedy został mu przedstawiony jako żołnierz, usłyszał od niego słowa: *miles Christi fiat*. Zapamiętał te słowa i potem przyjął je jako dewizę³². Podstawową cechą żołnierza jest męstwo, które według św. Tomasza odznacza się „cierpliwym i niezłomnym trwaniem w czasie przeciwności oraz otwartym natarciem i zwycięstwem przeszkód na drodze do zbawienia”³³. Te cechy niewątpliwie były potrzebne każdemu biskupowi, a biskupowi chełmińskiemu w szczególności, patrząc na zniszczenia spowodowane przez niedawną wojnę. Aktem powitalnym Biskupa – Nominata w stosunku do osieroconej dotąd diecezji były trzy listy pasterskie – orędzia, datowane w uroczy-

²³ A. Liedtke, *Zarys dziejów Diecezji Chełmińskiej*, s. 115–116.

²⁴ *Przejęcie rządów diecezji i uroczysty ingres X. Administratora Apostolskiego do katedry w Pelplinie*, ODC 1945, nr 1, s. 3.

²⁵ A. Wronka, *Przeniesienie Kurii Biskupiej diecezji gdańskiej do Pelplina*, ODC, nr 1, s. 23.

²⁶ A. Wronka, *Do wiernych obu diecezji w sprawie poświęcenia parafii i diecezji Niepokalanemu Sercu Maryi*, ODC 1946, nr 2, s. 25.

²⁷ A. Nadolny, *Collegium Marianum 1836–1861*, w: *Diecezja Pelplińska. Spis parafii i duchowieństwa*, Pelplin 1995, cyt., s. 33.

²⁸ *Neoprezbiterzy*, ODC 1946, nr 2, s. 52.

²⁹ Tamże, s. 83 – 83.

³⁰ J. Pacyna, *Wspomnienie o ks. bpie K.J. Kowalskim*, s. 12.

³¹ A. Wronka, *Nowy Biskup – Ordynariusz Chełmiński*, ODC, nr 3, s. 83.

³² J. Pacyna, *Wspomnienie o ks. bpie K.J. Kowalskim*, s. 12.

³³ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 18.

stość Najdroższej Krwi Chrystusa (tj. 1 lipca) 1946 roku, pisane jeszcze w Gnieźnie. Pierwszy list skierowany był do kapłanów diecezji, drugi do wszystkich wiernych, a trzeci do młodzieży. Dokumenty te zawierały konkretne programy i realne wytyczne, które zamierzał realizować w czasie swej rozpoczynającej się właśnie posługi. Jego postawa i duszpasterstwo miały być ukierunkowane na troskę o kapłanów, wiernych i młodzież.

PASTERZ CHEŁMIŃSKIEJ OWCZARNI

Pragnienie licznych powołań w swojej diecezji biskup Ordynariusz akcentował bardzo często, nawołując do modlitw w tej intencji. Papież Pius XII dnia 4 listopada 1941 roku ustanowił *Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich*, wzywając wszystkich katolików do włączenia się w to dzieło poprzez pobożne praktyki³⁴. W Diecezji Chełmińskiej dniami modlitw o powołania były już ustanowione pierwsze czwartki i soboty miesiąca. Nowy ordynariusz już w dwa tygodnie po otrzymaniu sakry biskupiej powołał do życia 19 sierpnia 1946 roku *Papieskie Dzieło Powołań Kapłańskich*. W tym celu także wprowadził dni modlitwy o powołania kapłańskie i zakonne, oprócz wspomnianych pierwszych czwartków i sobót była to niedziela po uroczystości św. Jana Vianney'a. Dnia 16 kwietnia 1947 roku Biskup Ordynariusz zatwierdził *Statut Diecezjalnego Dzieła Powołań Kapłańskich*, którego celem był współdziałanie duchownych i świeckich w budzeniu i wychowaniu powołań kapłańskich i zakonnych³⁵.

Seminarium Duchowne do końca 1946 roku było zorganizowane, kadra profesorska i wychowawcza zapewniona. W 1947 roku część budynku seminarium spłonęła, ale nie zaważyło to specjalnie na funkcjonowaniu seminarium. W swoich przemówieniach do kapłanów i kleryków biskup wielokrotnie podkreślał, że sprawy powołań nie można ograniczać jedynie do granic własnej diecezji, ale troska o powołania jest sprawą całego Kościoła³⁶.

W trosce o wysoki poziom nauczania seminaryjnego kadra była starannie dobiegana. Wielu kapłanów zostało wysłanych na studia za granicę. Pod koniec lat 50. liczba nowo święconych kapłanów znacznie wzrosła. Troska Biskupa o seminarium i jego wielkie starania zaowocowały w 1965 roku afiliacją pelplińskiej uczelni do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie³⁷. W czasie dwudziestu pięciu lat sprawowania swych rządów w Diecezji Chełmińskiej Biskup Kazimierz Józef Kowalski wyświęcił 583 kapłanów³⁸. Naciskał na potrzebę stałej formacji życia kapłańskiego organizując zjazdy, spotkania indywidualne a także rekolekcje głoszone przez starannie dobieganych rekolekcjonistów³⁹. Biskup Ordynariusz od 1970 roku wprowadził praktykę diecezjalnych dni skupienia dla kapłanów,

³⁴ K.J. Kowalski, *W sprawie pasterskiego dzieła powołań*, ODC 1947, nr 1, s. 14.

³⁵ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 46.

³⁶ E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi za 25-lecie sakry biskupiej*, s. 221.

³⁷ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 18.

³⁸ E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi za 25-lecie sakry biskupiej*, s. 225.

³⁹ W. Eborowicz, *Ks. Biskup Kazimierz Kowalski*, s. 19.

podczas których były wygłaszane m.in. referaty dotyczące aktualnych problemów, zarządzeń w sprawach liturgii i duszpasterstwa wiernych⁴⁰.

W trosce o dążenie do świętości kapłanów biskup powołał w 1946 roku *Unię Apostolską Kapłanów*⁴¹, która miała służyć rozwojowi apostolskiej działalności kapłanów i większemu zjednoczeniu ich ze sobą nawzajem, ze swoim biskupem i Chrystusem. Dnia 1 kwietnia 1948 roku biskup wznowił *Stowarzyszenie Kapłanów „Sodalitas Ignatiana”*, którego działanie zostało przerwane przez okupację⁴². W Diecezji Chełmińskiej funkcjonowało też stowarzyszenie dla kapłanów diecezjalnych i zakonnych o nazwie „Liga Świętości Kapłańskiej”⁴³. Aby kapłani z większym i zaangażowaniem spełniali swą posługę duszpasterską, biskup Kowalski wydał 25 października 1946 roku pismo, w którym uregulował kwestie włączania się ich do działalności politycznej, partyjno-politycznej i dziennikarskiej (dziennikarstwo niekościelne)⁴⁴.

Wielką wagę przywiązywał Biskup Ordynariusz do ciągłej formacji intelektualnej kapłanów czemu miały służyć coroczne kursy duszpasterskie prowadzone przez specjalistów z różnych dziedzin. Ogromnym zainteresowaniem cieszył się prowadzony przez infułata Antoniego Liedtke⁴⁵ kurs sztuki kościelnej, połączony z wystawą dotyczącą konserwacji zabytków, projektowania i wystroju kościołów.

W Diecezji Chełmińskiej akcja misyjna przynosiła wielkie osiągnięcia już za czasów biskupa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego. Biskup Kowalski miał już spore doświadczenie na polu misyjnym. Przed wojną czynnie działał m.in. jako kierownik Akademickiego Koła Misyjnego Uniwersytetu Poznańskiego⁴⁶, był delegatem Prymasa Polski na V Tydzień Misjologiczny w Louvain w dniach 10–13 sierpnia 1927 roku, brał udział w pracach Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu⁴⁷. W duchu kontynuowania dziedzictwa misyjnego w diecezji 5 grudnia 1946 roku na nowo powołał do życia instytucję referenta dekanalnego do spraw misyjnych⁴⁸. Jako ojciec Soboru Watykańskiego II biskup Kowalski głęboko przeżywał dyskusję o odnowie misyjnej Kościoła i posoborową odnowę misyjną kapłanów,

⁴⁰ E. Pepliński, *Działalność liturgiczna ks. bpa K.J. Kowalskiego*. Praca dyplomowa, Wyższe Seminarium Duchowne w Pelplinie, Pelplin 1977, s. 60–61.

⁴¹ K.J. Kowalski, *Unia Apostolska Kapłanów*, ODC, 1947, nr 1, s. 18.

⁴² Tenże, *Wznowienie Stowarzyszenia Kapłanów „Sodalitas Ignatiana” w Diecezji Chełmińskiej*, ODC, nr 2, 1948, s. 82–83.

⁴³ Tamże, s. 83.

⁴⁴ Tenże, *W sprawie pracy politycznej kapłanów*, ODC 1947, nr 1, s. 20–21.

⁴⁵ Antoni Liedtke (1904–1994), kapłan Diecezji Chełmińskiej. Pracował m.in. w Komisji Mieszanej do spraw Sztuki Diecezji Chełmińskiej; diecezjalny konserwator sztuki (od 1932), dyrektor biblioteki seminaryjnej (1935–1981) oraz Archiwum Diecezji Chełmińskiej (1932–1962); tuż przed wybuchem II wojny światowej zabezpieczył najcenniejsze zabytki diecezji (w tym jedyny w Polsce egzemplarz *Biblii Gutenberga* i *Psalterz* z XV wieku); W czasie wojny poszukiwany przez Niemców przebywał w Hiszpanii a od 1945 roku w Anglii; po powrocie do kraju w 1946 roku objął stanowiska zajmowane w diecezji przed wojną był m.in. wicerektorem (1946–1949) i rektorem (1961–1970) seminarium, przewodniczącym Diecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej. W badaniach naukowych zajmował się dziejami diecezji chełmińskiej.

⁴⁶ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 71.

⁴⁷ Tamże, s. 76.

⁴⁸ K.J. Kowalski, *Dotyczy wyboru referenta dekanalnego dla spraw misyjnych*, ODC 1947, nr 1, s. 29.

alumnow i wiernych świeckich starał się realizować w Diecezji Chełmińskiej. Trosząc się o rozwój ducha modlitwy, wyraźnie zaznaczał ważność niedzieli misyjnej jako patronalnego dnia Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Współpracę misyjną w Diecezji Chełmińskiej realizował na różnych płaszczyznach. Najważniejsze to: duchowo-modlitewna, materialna i pastoralna. W trosce o liczne powołania misyjne (kapłańskie i zakonne) organizował nowenny modlitw⁴⁹. Do Seminarium Duchownego wprowadził wykłady z misjologii i czynnie współpracował z seminaryjnym Kołem Misyjnym⁵⁰. W 1967 roku Konferencja Episkopatu Polski powołała Biskupa Kowalskiego na przewodniczącego Komisji Episkopatu do spraw Misji⁵¹.

Ostatni synod w Diecezji Chełmińskiej miał miejsce w 1928 roku za biskupa Okoniewskiego. Sytuacja w Diecezji Chełmińskiej po tylu latach domagała się zwołania nowego synodu. Biskup Kazimierz Józef Kowalski z zamiarem zwołania synodu nosił się już od roku 1950 roku. Miał poczucie, że pewne zagadnienia duszpasterskie, kapłańskie, administracyjne czy socjalne trzeba uwspółcześnić, dostrajając je do tych norm Stolicy Apostolskiej i aktualnych potrzeb diecezji⁵². Dnia 21 listopada 1958 roku zapowiedział zwołanie synodu⁵³. Datę synodu podał w Uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego 1959 roku i wyznaczył ją na 7, 8 i 9 lipca tegoż roku⁵⁴. Statuty Synodu⁵⁵ diecezjalnego zorganizowanego w Pelplinie w 1959 roku, uchwalone w liczbie 233 zostały ujęte w pięciu księgach:

Księga I – „Normy generalne”;

Księga II – „O osobach” podzielona na trzy części. Część pierwsza mówi o duchownych i urzędach kościelnych, druga – o zakonnikach, trzecia – o katolikach świeckich i władzy państwowej;

Księga III – „O rzeczach”, podzielona na siedem części, poświęcona sprawom liturgicznym.

Księga IV – „O procesach”, w tym także m.in. o roli i funkcjonowaniu Sądu Biskupiego; Księga V – „O przestępstwach i karach” zawiera tylko dwa statuty przypominające o konsekwencjach wynikających z niezachowania statutów synodu;

Statuty Synodu Diecezjalnego z 1959 roku wraz z 23 załącznikami obowiązywały od 1 stycznia 1960 roku do kresu istnienia Diecezji Chełmińskiej (1992 rok).

W czasie swej posługi biskupiej Kazimierz Józef Kowalski szczególną troską otaczał wiernych świeckich, do których zwrócił się ze swym orędziem pasterskim zaraz po objęciu diecezji. Biskup zwracał uwagę na apostolską rolę świeckich w Kościele, więź wiernych ze swymi duszpasterzami i istotę miłości chrześcijańskiej. *Caritas*, związek powołany do życia przez ks. Andrzeja Wronkę, szczególnego rozkwitu doznał w latach 1946–1949, kiedy to istniało już 327 oddziałów parafialnych *Caritas*. Powstały okręgi związku, z których największe działały w Gdyni i Toruniu.

⁴⁹ Por. K.J. Kowalski, *Diecezjalna nowenna modlitw o powołania kapłańskie i zakonne (24 V–1 VI 1968)*, ODC 1968, nr 3–6, s. 135–138.

⁵⁰ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 197.

⁵¹ Tamże, s. 202.

⁵² E. Pepliński, *Działalność liturgiczna ks. bpa K.J. Kowalskiego*, s. 42.

⁵³ Tenże, *Druga zapowiedź synodu*, ODC 1959, nr 9–10, s. 288.

⁵⁴ Tenże, *Zwołanie Synodu*, ODC 1959, nr 9–10, s. 289.

⁵⁵ Por. *Statuty Synodu*, ODC 1959, nr 9–10, s. 299–391.

W tych ośrodkach prężnie działała *Caritas Academica*, obejmująca apostołstwem młodzież studencką⁵⁶. W roku 1947 w charakterze opiekunek parafialnych i rejonowych pracowało społecznie w 327 parafialnych oddziałach *Caritas* ogółem 930 osób świeckich. Z nimi współpracowało 1.039 innych osób i 17.382 członków wspierających. Łącznie przeprowadzono 49.130 odwiedzin domowych. Stałą opieką objęto 8.935 rodzin, które były pozbawione żywiciela, łącznie 20.854 osób, w tym 10.048 dzieci i 4.232 starców. Prowadzono dwanaście kuchni, z których korzystały ogółem 3.552 osoby, w tym 1.862 dzieci, 1.345 dorosłych, 345 osób samotnych, wydając łącznie 759.771 posiłków. Pod opieką *Caritas* pozostawało 175 sierot w rodzinach zastępczych, 138 niemowląt w pięciu stacjach opieki nad matką i dzieckiem, 869 w dwunastu domach dziecka. Z dziewiętnastu przedszkoli korzystało 1.075 dzieci, z dziesięciu świetlic 754, z akcji kolonijnej w dziewiętnastu punktach 2.210 dzieci i młodzieży, z trzech internatów 134 młodzieży. W czterech domach starców przebywało 150 osób, w czterech zakładach specjalnych dla ociemniałych i kalek – 192 osoby⁵⁷.

Biskup Ordynariusz czuwał, pomagał i zachęcał osoby świeckie do pracy apostołskiej na rzecz potrzebujących. Podkreślał, jak ważna jest miłość chrześcijańska w rodzinie wzorowanej na Nazaretańskiej Rodzinie Świętej⁵⁸. Apostołstwo miłosierdzia koncentrowało się w Diecezji Chełmińskiej zwłaszcza na opiece otwartej skierowanej m.in. ku ludziom pokrzywdzonym przez wypadki losowe, jak np. na skutek powodzi w 1960 roku lub wypadków ulicznych na Wybrzeżu, które miały miejsce w roku 1970. Biskup Ordynariusz, wrażliwy na ludzkie nieszczęścia, stał się doskonałym animatorem dążenia z pomocą pokrzywdzonym przez los⁵⁹.

W lutym 1950 roku przestała istnieć Krajowa Centrala *Caritas*, także m.in. związek *Caritas* Diecezji Chełmińskiej. Wówczas Biskup Kowalski o dobro laikatu zaczął zabiegać w ramach ogólnego duszpasterstwa w poszczególnych ośrodkach parafialnych i samodzielnych kuracjach duszpasterskich. Po likwidacji *Caritas* Biskup Ordynariusz powołał Referat do spraw Miłosierdzia Chrześcijańskiego pod kierownictwem Wydziału Duszpasterskiego. Biskup Kazimierz Józef Kowalski w swej pracy charytatywnej nigdy nie zapominał o ludziach chorych i cierpiących, których „modlitwy i dobre uczynki posiadają w oczach Bożych szczególną cenę”⁶⁰. W trosce o podniesienie poziomu moralnego parafii przez krzewienie cnoty trzeźwości biskup Kazimierz Józef Kowalski w 1948 roku powołał do działania Bractwo Trzeźwości. Dnia 17 stycznia 1948 roku przedstawił Statut Bractwa⁶¹. Propagował ideę trzeźwości, podkreślając destrukcyjny i degeneracyjny wpływ nadużywania alkoholu na fizyczną i duchową formę człowieka. Szczególnie przy okazji czasu Ad-

⁵⁶ H. Jastak, *Ksiądz Biskup Kazimierz J. Kowalski a Apostołstwo Świeckich (1946–1972)*, SPełp, t. 3, 1973, s. 22.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ K.J. Kowalski, *IV Tydzień Miłosierdzia pod hasłem „Caritas Rodzinie” w dniach od 3 do 10 października 1948*, ODC 1948, nr 4, s. 245–247.

⁵⁹ H. Jastak, *Ksiądz Biskup Kazimierz J. Kowalski a Apostołstwo Świeckich*, s. 24.

⁶⁰ Tenże, *Odezwa Ks. Biskupa Ordynariusza do chorych i cierpiących*, ODC 1968, nr 3–4, s. 125.

⁶¹ Tenże, *Statut Bractwa Trzeźwości*, ODC 1948, nr 1, s. 16–22.

wentu czy Wielkiego Postu gorąco apelował o powstrzymanie się od spożywania alkoholu jako wroga ludzkiego szczęścia i zbawienia⁶².

W swojej pracy charytatywno-dobroczynnej w Diecezji Chełmińskiej biskup Kazimierz Józef Kowalski obrał trzy główne kierunki linie działań ukierunkowane na miłosierdzie chrześcijańskie, apostołstwo trzeźwości i chorych, które przez cały czas działalności biskupiej starał się konsekwentnie realizować.

KULT MARYJNY I AKTYWNOŚĆ W KOŚCIELE POWSZECHNYM

Działalność księdza biskupa Kazimierza Józefa Kowalskiego w diecezji chełmińskiej cechowała wyjątkowa pobożność Maryjna. Wywarł on niewątpliwie ogromny wpływ na kształtowanie się kultu Maryjnego w Kościele diecezjalnym. Matka Boska w życiu księdza biskupa zajmowała ważne miejsce. Jako wielki czciciel Maryi zachęcał, aby kult i cześć Niepokalanego Poczęcia Maryi rozwijały się szczególnie w pierwsze soboty każdego miesiąca na nabożeństwach Maryjnych, kiedy to zalecał odmawianie aktu poświęcenia rodzaju ludzkiego Niepokalanemu Sercu Maryi. Gorąco zachęcał do odmawiania aktu wynagrodzenia Sercu Maryi i ofiarowywanie Komunii św. za grzechy ludzi, którzy występują przeciwko czci Bogarodzicy Dziewicy. Zachęcał także wiernych do czynnego udziału w Żywym Różańcu, Sodalicji Marińskiej i Stowarzyszeniu Dzieci Maryi⁶³. Nabożeństwo księdza Biskupa Kowalskiego do Matki Bożej uwidaczniało się nie tylko w kazaniach, konferencjach i wydanych drukiem rekolekcjach dla kapłanów pt. *Regina Cleri*, lecz także w głębokim pragnieniu, by wszystkie łaskami słynące miejsca maryjne stały się sanktuariami, koncentrującymi życie religijne diecezji. Wyjątkowo uroczystym przejawem tej czci były m.in. koronacje obrazów i figur Maryjnych. Dotąd w diecezji chełmińskiej z wielu wizerunków Matki Bożej tylko trzy były uroczystie koronowane: w Łakach, Chełmnie i Swarzewie. Biskup Ordynariusz, po krytycznym zbadaniu źródeł historycznych informujących o kulcie, uzyskał zgodę na koronację dalszych pięciu wizerunków Maryi: w Byszewie (10 lipca 1966), Sianowie (4 września 1966), Toruniu (1 października 1967), Piasecznie („Królowa Pomorza”, 8 września 1968) i w Lipach (2 lipca 1969)⁶⁴. Biskup podjął starania o koronację łaskami słynącej figury Matki Bożej Rywałdzkiej, na co otrzymał zezwolenie Ojca Świętego Pawła VI w piśmie z dnia 30 maja 1971 roku⁶⁵. Arcypasterz nie doczekał dnia uroczystej koronacji, ponieważ odbyła się ona 3 września 1972 roku, czyli już po śmierci biskupa.

Dowodem umiłowania Maryi przez księdza Biskupa jest m.in. fakt, że dnia 21 lipca 1953 roku ogłosił w diecezji chełmińskiej „Rok Maryjny” na czas od

⁶² Tenże, *Adwentowa i wielkanocna akcja trzeźwości*, ODC 1950, nr 2, s. 58–59; Tenże, *Orędzie pasterskie o potrzebie szczególnej trzeźwości w okresie Wielkiego Postu*, ODC 1957, nr 1–2, s. 14–15.

⁶³ P. Wilkowski, *Biskup Kazimierz Kowalski – promotor kultu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w diecezji chełmińskiej*, SPelp, t. 16, 1985., s. 19.

⁶⁴ E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi na 25-lecie sakry biskupiej*, s. 226.

⁶⁵ Por. P. Marella, *Bulla koronacyjna figury Matki Bożej w Rywałdzie (pow. Wąbrzeźno)*, ODC 1972, nr 8–10, s. 230–231.

8 grudnia 1953 do 8 grudnia 1954). Według wykazu zatwierdzonego przez ks. Biskupa Ordynariusza 13 kwietnia 1962 roku w Diecezji Chełmińskiej istniały 32 Sanktuaria Maryjne i miejsca pielgrzymkowe. Były to: Boleszyn, Byszewo, Chełmno, Chełmnie, Chmielno, Czersk, Dźwierzno, Golub, Gdynia (par. Najświętszego Serca Jezusa), Jabłonowo, Kamień Krajeński, Lubawa – Lipy, Lubiszewo, Miłobądz, Nowa Cerkiew, Nowe Miasto Lubawskie, Piaseczno, Puck, Rywałd, Rytel, Sianowo, Swarzewo, Świecie nad Wisłą, Sępólno Krajeńskie, Topólno, Toruń (św. Jakub), Wardęgowo, Wąbrzeźno, Wejherowo, Wiele, Więcbork i Zamarte⁶⁶. Charakterystycznym elementem działalności Maryjnej ks. Biskupa Kowalskiego w Diecezji Chełmińskiej było promowanie kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Kult ten miał swoje początki w diecezji w 2. połowie XIX wieku, gdy do Jabłonowa Pomorskiego trafiła kopia ikony Maryi Matki od Nieustającej Pomocy, poświęcona przez Ojca Świętego Piusa IX w 1862 roku. Ten kult na Pomorzu już przed I wojną światową coraz bardziej rozwijał się i stabilizował⁶⁷. Podczas wizyty *Ad limina apostolorum* (8 kwietnia – 2 maja 1960 roku) ks. Biskup Ordynariusz wyprosił u Ojca Świętego Jana XXIII ustanowienie Patronów dla Diecezji Chełmińskiej i stolicy biskupiej⁶⁸. Papież jako głównych patronów diecezji zatwierdził św. Wawrzyńca i św. Wojciecha, a jako drugorzędnego patrona św. Jerzego Męczennika. Patronem Pelplina ustanowiono św. Bernarda⁶⁹. Gdy 31 sierpnia 1962 roku Święta Kongregacja Obrzędów ustanowiła patronów dla całej Polski, wśród których był św. Wojciech, Biskup Ordynariusz zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o ustanowienie główną Patronką Diecezji Chełmińskiej Matką Boską od Nieustającej Pomocy⁷⁰. Petycja ta spotkała się z aprobatą i pozytywnym odzewem ze strony Ojca Świętego. Dnia 29 listopada 1962 roku Jan XXIII ogłosił Ją pierwszą Patronką Diecezji Chełmińskiej.

Kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy objął całą diecezję. Jesienią 1967 roku odbyła się uroczysta koronacja cudownego obrazu. Dokonał go na placu obok kościoła Prymas Polski ks. Stefan Kardynał Wyszyński w obecności 16 biskupów, 300 księży i 30 000 wiernych⁷¹. Poświęcenie obrazu miało miejsce w Watykanie 15 maja 1964 roku. Dokonał tego Ojciec Święty Paweł VI. Dnia 27 czerwca 1964 roku nastąpiło wprowadzenie obrazu do kościoła katedralnego i intronizacja na Wielkim Ołtarzu⁷². Dnia 8 listopada 1963 roku Święta Kongregacja Obrzędów w odpowiedzi na prośby biskupa wydała dekret dotyczący celebrowania Mszy św. wotywniej ku czci Matki Boskiej Nieustającej Pomocy jako głównej Patronki Diecezji Chełmińskiej. Mimo, iż kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy rozwijał się

⁶⁶ ArPI, Tenże, *Sanktuaria Maryjne i miejsca pielgrzymkowe w Diecezji Chełmińskiej*, 1962.

⁶⁷ P. Wilkowski *Biskup Kazimierz Kowalski – promotor kultu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w diecezji chełmińskiej*, s. 350.

⁶⁸ *Podróż J.E. ks. Biskupa Ordynariusza – Ad limina apostolorum*, ODC 1960, nr 7–8, s. 178.

⁶⁹ D. Tardini, *Breve Apostolskie zatwierdzające patronów diecezji Chełmińskiej*, ODC 1960, nr 7–8, s. 184–185.

⁷⁰ P. Wilkowski *Biskup Kazimierz Kowalski – promotor kultu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w diecezji chełmińskiej*, s. 351.

⁷¹ *Sanktuaria i ważniejsze miejsca kultu Maryjnego w Diecezji Toruńskiej*, w: M. Mroz, W. Rozenkowski (red.), *Sanktuaria Maryjne Diecezji Toruńskiej*, Toruń 2003, s. 34–35.

⁷² K.J. Kowalski, *Intronizacja obrazu M.B. Nieustającej Pomocy w Katedrze Pelpińskiej*, ODC 1964, nr 5–6, s. 144.

w diecezji chełmińskiej dużo wcześniej, to praktyka środowego nabożeństwa czyli Nowenny do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy zaistniała dopiero po II wojnie światowej. Pierwszą nowennę odprawiono w grudniu 1951 roku w kaplicy oo. Redemptorystów na Bielanach w Toruniu⁷³.

Biskup Kowalski troszczył się o rozwój kultu Bogarodzicy nie tylko w sanktuariach swojej diecezji, ale wielokrotnie podkreślał znaczenie Jasnej Góry w Częstochowie. Często odwiedzał to sanktuarium Maryjne, głosił tam kazania, referaty, konferencje i przede wszystkim dużo modlił się. Podczas kursu mariologicznego, który odbył się w dniach 6–7 października 1959 roku biskup Ordynariusz wygłosił referat. W 1961 roku do kierowników życia wewnętrznego przeprowadził na Jasnej Górze cztery konferencje o wierze, nadziei i miłości u Najświętszej Maryi Panny. Jego cześć do Matki Boskiej utwierdziła się szczególnie z okazji peregrynacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, który nawiedził wszystkie parafie diecezji chełmińskiej w okresie od 23 października 1960 roku do 29 października 1961 roku⁷⁴.

Ksiądz Biskup Kowalski, gorliwy czciciel i promotor Maryi, żył z Matką Bożą i z Nią umierał. Zmarł w Częstochowie, w miesiącu Maryjnym, kiedy to jeszcze rano, kilka godzin przed śmiercią, odprawił Mszę św. w jasnogórskim sanktuarium Maryjnym. Biskup Bernard Czapliński dnia 9 maja 1972 roku w katedrze w Pelplinie mówił o zmarłym Ordynariuszu chełmińskim: „Ponieważ odszedł Pasterz nasz, módlmy się wszyscy pokornie (...) za przyczyną Arcypasterza, zmarłego u stóp Matki Najświętszej, której tak wielkim i radosnym był czcicielem na ziemi, że Ona przyjęła go do siebie na Jasnej Górze, i swym największym sanktuarium na naszej ziemi ojczystej, i potem dopiero przysłała Go do nas, by przyjęła Go w swoje progi Bazylika Katedralna”⁷⁵.

Troska Biskupa Kazimierza Józefa Kowalskiego o rozwój życia religijnego wiernych nie ograniczała się jedynie do rządzonej przez niego diecezji chełmińskiej, ale zatacza znacznie szersze kręgi. Jego talent kaznodziejski był powszechnie znany, więc bardzo często proszono go o wygłaszanie kazań podczas różnych uroczystości i głoszenie rekolekcji w różnych regionach Polski.

Swoją życzliwością wspierał rozwój Towarzystwa Chrystusowego. Gdy dnia 22 października 1948 roku zmarł Prymas Polski ks. kardynał August Hlond – założyciel towarzystwa, biskup Kowalski bez wahania zgodził się na wygłoszenie przemówienia żałobnego nad trumną śp. ks. kardynała⁷⁶. Zaliczany był do rzędu wielkich Przyjaciół i Dobrodziejów Towarzystwa.

Ks. Biskup Kowalski szczególnie związany był z Archidiecezją Gnieźnieńską i Poznańską przez wzgląd na swoje dzieciństwo, młodość i czasy wczesnego kapłaństwa. W dniu 27 kwietnia 1947 roku w czasie odbywających się w Gnieźnie uroczystości z okazji 950. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Wojciecha, Patrona Polski, podczas niesporów wygłosił kazanie ku czci świętego męczennika⁷⁷. Wygło-

⁷³ Tamże, s. 363.

⁷⁴ L. Bielerzewski, *Sylwetka Pasterza*, s. 11.

⁷⁵ B. Czapliński, *Odszedł Pasterz Dobry... Odezwa pośmiertna ks. Biskupa Wikariusza Kapitułnego*, ODC 1972, nr 4–7, s. 88.

⁷⁶ I. Posadzy, *Biskup Kazimierz J. Kowalski Przyjaciel Towarzystwa Chrystusowego*, s. 17.

⁷⁷ K.J. Kowalski, *Św. Wojciech z Łaski Bogarodzicy – Dziewicy Apostół Pełni Chrystusowej*.

sił mowę żalobną m.in. w czasie uroczystości pogrzebowych metropolity poznańskiego arcybiskupa Walentego Dymka dnia 26 października 1956 roku, a w lutym 1959 roku na pogrzebie biskupa tarnowskiego Jana Piotra Stepy⁷⁸. Dnia 22 listopada 1948 roku odbyły się w bazylice gnieźnieńskiej uroczystości z okazji złożenia serca śp. ks. Prymasa Augusta Hlonda, podczas których wygłosił kazanie⁷⁹. Dnia 18 sierpnia 1957 roku wygłosił kazanie w bazylice OO. Dominikanów w Krakowie przemawiał z okazji 700. rocznicy śmierci św. Jacka⁸⁰. W Krakowie głosił też słowo dnia 6 kwietnia 1948 roku podczas 550-lecia istnienia Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Jagiellońskim⁸¹.

Biskup Kowalski apelował m.in. o pomoc dla Księżówki w Zakopanem i wsparcie przy odbudowie kościoła św. Brygidy w Gdańsku⁸². Spośród wielu szczególnie bliskie były mu sprawy dotyczące Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, dla którego o pomoc materialną zwracał się często w odezwach do swoich diecezjan. Na terenie diecezji chełmińskiej nie istniał żaden Oddział Towarzystwa Przyjaciół KUL (oprócz Gdyni w latach 1957–1960), to jednak wierni z własnej inicjatywy i woli zgłaszali na ręce Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół KUL w Lublinie swoje deklaracje na członków wspierających⁸³. Biskup Ordynariusz jako członek Komisji Studiów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z ramienia Episkopatu wydał specjalną odezwę z okazji 50-lecia istnienia i działalności uczelni. Chcąc pogłębić odpowiedzialność swoich diecezjan za funkcjonowanie KUL prosił o wsparcie zarówno modlitewne jak i finansowe⁸⁴.

Ordynariusz chełmiński – powstaniec wielkopolski i wielki patriota w 1968 roku wystosował odezwę do diecezjan na dzień modlitwy dziękczynnej za odzyskanie niepodległości w 50. rocznicę tego wydarzenia⁸⁵. Rok później z racji 30. rocznicy wybuchu II wojny światowej napisał do wiernych m.in. aby „złożyć hołd pamięci tych dobrych Pasterzy, którzy widząc zbliżającego się wilka, trwali na miejscu i życie swoje ofiarowali za Wiarę i Ojczyznę”⁸⁶.

Ks. Biskup Kowalski uczestniczył w pracach Episkopatu Polski. Z ramienia Konferencji Biskupów był Przewodniczącym Komisji Sztuki Kościelnej, Prze-

Kazanie wygłoszone na uroczystych nieczynach obchodu 950-lecia śmierci męczenniczej św. Wojciecha w Gnieźnie dnia 27 kwietnia 1947 roku, *ODC* 1947, nr 3, s. 230–240.

⁷⁸ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 56–57.

⁷⁹ K.J. Kowalski, *Serce Prymasa. Kazanie wygłoszone dnia 22 listopada 1948 roku w bazylice gnieźnieńskiej z okazji złożenia serca śp. księdza Prymasa Augusta Hlonda*, *ODC* 1949, nr 1, s. 58–62.

⁸⁰ Tenże, *Kazanie J.E. Ks. Biskupa Ordynariusza na 700-lecie śmierci św. Jacka*, *ODC* 1957, nr 9–10, s. 332–337.

⁸¹ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 56.

⁸² Tamże, s. 57.

⁸³ H. Jastak, *Ksiądz Biskup Kazimierz J. Kowalski a Apostolstwo Świeckich (1946–1972)*, s. 36.

⁸⁴ K.J. Kowalski, *Jubileusz 50-lecia działalności Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (18–20 X 1968). Odezwa J.E. Ks. Biskupa Ordynariusza*, *ODC* 1968, nr 10–12, s. 258–259.

⁸⁵ Tenże, *Dzień modlitwy dziękczynnej za odzyskanie niepodległości (10 XI 1968). Odezwa ks. Biskupa Ordynariusza*, *ODC* 1968, nr 10–12, s. 261.

⁸⁶ Tenże, *Odezwa ks. Biskupa Ordynariusza na 30-lecie wybuchu II wojny światowej (1 X 1969)*, *ODC* 1969, nr 5–8, s. 138.

wodniczącym Komisji Misyjnej Episkopatu Polski i Krajowym Dyrektorem Unii Apostolskiej⁸⁷. Udzielał święceń kapłańskich nie tylko w swojej diecezji, ale także w Gnieźnie i różnych zgromadzeniach zakonnych (m.in. w Pieniężnie).

Konferencja Episkopatu Polski na Przewodniczącego Komisji Episkopatu do Spraw Misji wybrała ks. biskupa Kowalskiego w 1967 roku⁸⁸. Jego działalność jako przewodniczącego stale poszerzała zakres jego pracy w dziele misyjnym w skali ogólnopolskiej oraz była wzbogacana o różnorodność form. Prosił o organizowanie we wszystkich diecezjach comiesięcznych nabożeństw misyjnych podczas np. godziny świętej, różańca, nabożeństwa eucharystycznego czy nauki stanowej w intencji misji⁸⁹. Biskup Kazimierz Józef Kowalski był także inicjatorem ruchu misyjnego w Polsce po Soborze Watykańskim II. Dążył do otwarcia katedry misjologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie z jego inicjatywy od 1969 roku zaczęły odbywać się Dni Misyjne⁹⁰. Był on również inspiratorem i inicjatorem współczesnego ruchu misyjnego wśród alumnów oraz akademickiego ruchu misyjnego w środowisku KUL i ATK⁹¹.

Ksiądz Biskup Kazimierz Józef Kowalski umieścił w swoim herbie napis *Miles Christi* co znaczy Żołnierz Chrystusa. Żołnierza cechowała przede wszystkim wierność, dlatego – jak pisał ks. dr Edmund Piszcz – księdza biskupa można „nazwać mężem zdecydowanej wierności Kościołowi i Stolicy Apostolskiej. Oczywiście, różne mogą być rodzaje wierności, ale ta, którą mamy na myśli, jest po prostu miłością. Ktokolwiek zada sobie trud przestudiowania rozmaitych *Listów pasterskich* Ordynariusza chełmińskiego, jego kazań, przemówień radiowych z Rzymu czy innych jeszcze opracowań, ten łatwo dostrzeże bijącą z nich miłość do Ojca św., do jego wskazań i poczynań, miłość, przejawiającą się w posłuszeństwie i wierności temu, który jest następcą św. Piotra i namiestnikiem Chrystusa na ziemi. Dodać można tylko, że taka miłość i wierność nazywa się też jednością, jest więc czymś bardzo koniecznym w tych pełnych kontestacji czasach”⁹². Wierność Stolicy Apostolskiej i Ojcu świętemu Ordynariusz chełmiński wyrażał m.in. przez zarządzenie w diecezji modlitw w intencji papieża⁹³ i odbywanie podróży *ad limina* w 1960 i 1968 roku⁹⁴.

Biskup Kowalski był pierwszym w dziejach ordynariuszem chełmińskim uczestniczącym w Soborze Powszechnym. Jego uczestnictwo w *Vaticanum II* rozpoczęło się już w 1960 roku, kiedy to papież Jan XXIII mianował go Konsulatorem Komisji Liturgicznej, przygotowującej materiały do tego ogólnokościelnego zgromadzenia biskupów⁹⁵. Duży był jego udział w pracach Komisji, a także w czterech sesjach

⁸⁷ E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi na 25-lecie sakry biskupiej*, s. 225–226.

⁸⁸ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, s. 202.

⁸⁹ Tamże, s. 206.

⁹⁰ Tamże, s. 212.

⁹¹ Tamże, s. 218.

⁹² E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi na 25-lecie sakry biskupiej*, s. 229.

⁹³ K.J. Kowalski, *Odezwa na dni modłów diecezji chełmińskiej w intencji Ojca świętego (15–16 VI 1969)*, ODC 1969, nr 5–8, s. 126–127.

⁹⁴ Tenże, *Orędzie J.E. Ks. Biskupa Ordynariusza po powrocie z Rzymu*, ODC 1960, nr 5–6, s. 149–151; Tenże, *Przemówienie radiowe ks. Biskupa Ordynariusza w Radio Watykańskim (1968) z okazji pobytu w Rzymie „ad limina”*, ODC 1968, nr 7–9, s. 177–179.

⁹⁵ E. Pepliński, *Działalność liturgiczna ks. biskupa K.J. Kowalskiego*, Praca dyplomowa, s. 44.

soboru w latach 1962–1965. W dniu 29 września 1963 roku w Radio Watykańskim wygłosił w ramach rozważań soborowych o Kościele przemówienie na temat: *Maryja – Matka Założyciela Kościoła*⁹⁶. Nigdy, gdziekolwiek był, nie zapomniał o swojej chełmińskiej Owczarni: „Wzruszające było poczucie łączności z księżmi, z wiernymi i młodzieżą podczas pobytu w Rzymie. Wyrazem tego specyficznego kontaktu były nie tylko bardzo liczne listy czy sygnalizujące pamięć modlitewną kartki, przysyłane z Wiecznego Miasta, ale także orędzia pasterskie i przemówienia ze studia rozgłośni watykańskiej, w których Arcypasterz chełmiński nie tylko informował o ciekawych i żmudnych pracach soboru, lecz przede wszystkim dzielił się ze swymi kapłanami, wiernymi i młodzieżą całym bogactwem wrażeń, jakie przepełniały jego serce w wyniku tego ogólnoswiatowego spotkania zarówno księży biskupów, jak i przedstawicieli Kościołów braci odłączonych”⁹⁷. Arcypasterz twierdził, że wszystkie uchwały *Vaticanum II* mają jeden zbożny cel: doprowadzić do jak najbardziej czynnego uczestnictwa wiernych w tajemnicach liturgicznych Kościoła świętego, zwłaszcza we Mszy Świętej i sakramentach świętych⁹⁸. Ks. biskup na bieżąco informował wiernych o przebiegu obrad, ale nade wszystko prosił o stałą łączność modlitewną z Ojcami Soboru. Był do głębi przejęty duchem soborowym. Wszystkie postanowienia starał się urzeczywistniać w swojej diecezji.

Biskup podawał do wiadomości publicznej informacje o różnych wydarzeniach w Kościele Powszechnym, o nowych dokumentach Stolicy Apostolskiej, działalności Synodu Biskupów⁹⁹ i innych. Wydał specjalne odezwy dotyczące Kongresu Eucharystycznego w Bombaju¹⁰⁰ i apelu Ojca św. Pawła VI o pomoc ludziom głodującym¹⁰¹. W dniu 9 października 1965 roku wygłosił w Radio Watykańskim konferencję z okazji VI Międzynarodowego Kongresu Filozofii Tomistycznej w Rzymie¹⁰². Jako wielki orędownik pokoju już w roku 1948 wystosował prośbę o modlitwy w intencji pokoju, a w 1968 i 1969 roku kolejne apele nawołujące do modlitwy i wychowania w pokoju¹⁰³.

Biskup Kowalski ważną rolę odegrał w rozpowszechnianiu i realizacji idei misji zagranicznych, „przejęty ideą misyjną już jako profesor i jako redaktor rocznika *Annales Missiologicae*, zajmując od długich lat funkcję przewodniczącego Komisji Misyjnej Episkopatu Polski, okazywał szczególną troskę o powołania misyjne

⁹⁶ K.J. Kowalski, *Maryja, Matka Założyciela Kościoła. Przemówienie radiowe J.E. Ks. Bpa K.J. Kowalskiego, Bpa Chełmińskiego, ArPl.*

⁹⁷ E. Piszcz, *W holdzie Arcypasterzowi na 25-lecie sakry biskupiej*, s. 225.

⁹⁸ E. Pepliński, *Działalność liturgiczna ks. biskupa K.J. Kowalskiego*, s. 45.

⁹⁹ K.J. Kowalski, *Odezwa ks. Biskupa Ordynariusza z okazji rozpoczęcia Nadzwyczajnego Synodu Biskupów w Rzymie (11 X 1969)*, ODC 1969, nr 9–12, s. 210–211.

¹⁰⁰ Tenże, *Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Bombaju*, ODC 1964, nr 9–10, s. 249–250.

¹⁰¹ Tenże, *Apel Ojca św. w sprawie pomocy dla głodującej ludzkości*, ODC 1966, nr 1–2, s. 39–40.

¹⁰² K.J. Kowalski, *Konferencje Soborowe ks. Biskupa Ordynariusza z okazji VI Międzynarodowego Kongresu filozofii tomistycznej*, ODC 1965, nr 11–12, s. 305–308.

¹⁰³ Zob. Tenże, *Modły o pokój*, ODC 1948, nr 1, s. 14–16; Tenże, *Odezwa J.E. ks. Biskupa Ordynariusza w sprawie Modlitwy o pokój*, ODC 1968, nr 1–2, s. 32–33; Tenże, *Odezwa Ks. Biskupa Ordynariusza na Nowy Rok 1969*, ODC 1968, nr 10–12, s. 265.

i o głosicieli Ewangelii. Popierał całym sercem zgromadzenia zakonne o charakterze misyjnym. Na skutek zachęty Arcypasterza kilku młodych księży z szeregów duchowieństwa diecezjalnego wyjechało na misje do Afryki i do Brazylii¹⁰⁴.

Inicjatywy księdza biskupa spotykały się z pozytywną reakcją jego diecezjan. Tak to wspomina ks. Jastak: „Lud Boży diecezji chełmińskiej rozumiejąc, że pole działalności apostołowskiej sięga daleko poza granice parafii, diecezji, poza własny kraj, popiera również misje Kościoła w tych krajach i wśród tych ludzi, którzy nie cieszą się dotąd szczęściem posiadania Dobrej Nowiny. Dzieło ewangelizacji świata wspierają wierni różnymi sposobami działania. Przede wszystkim modlitwą w intencji misji i pomocą materialną, w postaci pieniędzy, odzieży, żywności, lekarstwa, przekazywaną indywidualnie misjonarzom, zwłaszcza Polakom, pracującym w krajach Trzeciego Świata (Indonezja, Indie, Afryka)”¹⁰⁵. Ksiądz biskup Kazimierz Józef Kowalski, pięćdziesiąty szósty Ordynariusz Diecezji Chełmińskiej zapisał się złotymi zgłoskami nie tylko w historii Kościoła diecezjalnego, ale również Polskiego i Powszechnego. W historii diecezji zapisał się jako duszpasterz o szerokich horyzontach i wielkim sercu.

ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule autorka podjęła próbę przedstawienia sylwetki i scharakteryzowania działalności pięćdziesiątego szóstego ordynariusza Diecezji Chełmińskiej – Księdza Biskupa Kazimierza Józefa Kowalskiego. Lata jego posługi pasterskiej (1946–1972) są świadectwem ogromnego zaangażowania w rozwój Kościoła.

Z zebranego materiału źródłowego wyłonił się obraz zdecydowanego i konsekwentnego włodarza, troskliwego pasterza a przede wszystkim mądrego i wrażliwego człowieka. W Diecezji Chełmińskiej pozostał po nim trwały i znaczący ślad. Fundamentalną cechą jego działalności biskupiej była wierność i posłuszeństwo Kościołowi Chrystusowemu, wierność Stolicy Apostołowskiej i Ojcu Świętemu a także ludziom. W trosce o powołania kapłańskie i zakonne, pomocy ludziom chorym i potrzebującym, duszpasterstwie zakrojonym na szeroką skalę wyrażał motto swoje drogi biskupiej: *Miles Christi*. W świetle zebranego materiału ks. biskup jawił się jako doskonały pedagog i wychowawca.

Trudna droga do kapłaństwa i doświadczenia młodości nie pozostały bez wpływu na jego posługę. Wymagał od innych, ale przede wszystkim wymagał od siebie. Zasiadając na stolicy Diecezji Chełmińskiej, dotkniętej działaniem okupanta, musiał od nowa organizować życie diecezji. Przychodząc do Pelplina zastał Kościół zupełnie zniszczony. Musiał wykorzystać swoje zdolności organizatorskie, aby przywrócić ład i porządek. Głównie dzięki determinacji ordynariusza, Seminarium Duchowne w Pelplinie od razu po wojnie zaczęło funkcjonować; postarał się o odpowiednią kadrę profesorską. Dzięki swojej wytrwałości doprowadził do zwołania Synodu Diecezjalnego w 1959 roku. Podsumowując badania dotyczące działalności

¹⁰⁴ H. Jastak, *Ksiądz Biskup Kazimierz J. Kowalski a Apostolstwo Świeckich (1946–1972)*, s. 37.

¹⁰⁵ Tamże.

biskupa w Pelplinie, należy zaznaczyć wielkie przemiany, jakie dokonały się w Diecezji Chełmińskiej w ciągu 26 lat rządzenia biskupa Kowalskiego. Niezwykła sumienność i poczucie obowiązku w życiu kapłańskim i biskupim sprawiały, że był on postacią niezwykle wyrazistą, wyróżniającą się spośród innych. Jego gorliwość pasterska widoczna była do ostatnich chwil jego życia. W jego działalności i posłudze biskupiej dało się dostrzec wielkie umiłowanie Maryi – Matki Bożej, co znalazło swój wyraz w koronacjach łaskami słynących obrazów i figur w diecezji, a przede wszystkim w ustanowieniu Patronką diecezji Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.

Ksiądz Biskup Kazimierz Józef Kowalski zasłużył się nie tylko w Kościele Chełmińskim. Jako pasterz uniwersalny owocnie i z wielkim zaangażowaniem udzielał się także w Episkopacie Polski i w pracach przygotowawczych do Soboru Watykańskiego II. Uczestniczył także w jego obradach. Ksiądz Biskup Kowalski, mimo swojego wieku i postępującej choroby, ani na moment nie zwalniał tempa w swojej arcypasterskiej wędrówce. Charakterystyczny był jego pełen ciepła, życzliwości i szczerości uśmiech. Do końca był aktywny. Kilka godzin przed śmiercią zdążył odprawić jeszcze Mszę Świętą w kaplicy Jasnogórskiej. Spalił się jak świeca w posłudze Kościołowi i ludziom u stóp Królowej Polski.

MILES CHRISTI – BISHOP CASIMIR JOSEPH KOWALSKI, ORDINARY CHEŁMIŃSKA DIOCESE

SUMMARY

In the work titled „Miles Christi – Bishop Casimir Joseph Kowalski, Ordinary Chełmińska Diocese”, among other things, there was presented the influence of the first after war ordinary on the development and rebuilding of Chełmiński Church in a very difficult after-occupation period. The description of bishop's activity was preceded by the presentation of his way from childhood till the moment he settled in Pelplin.

Bishop Kazimierz Joseph Kowalski was born in March 2, 1896 in Gniezno, then grew up in the house fulfilled with the spirit of piety and patriotism. He was involved in the Wielkopolska Uprising. After that, he took priestly vows and graduated from the Seminary in Poznań in 1922. When he took the holy orders, he went abroad to study philosophy. In 1935 the priest was nominated to be a dean of seminary in Poznań. After the war, he returned to Poznań.

Chełmińska diocese was one of the oldest Polish dioceses. It was devastated like never before under the occupation during World War II. In April 12, 1946 in Rome there was published the bull appointing priest Kazimierz Joseph Kowalski to the position of 56th ordinary of Chełmińska diocese. The act of the acceptance of the rule took place in June 30, 1946. The priest chose as the motto of his bishop's way words: *Miles Christi*. At the very beginning of his service, he gave three addresses: to priests, the faithful and the young. Then he started to organize works at The Seminary. In 1959 he organized the Diocesan Synod. He also took care of the ill and the suffered.

He became famous as a big Marian advocate and a bard of Marian cult. During his rule it is preaching the word of God that was perhaps his the most important duty. The bishop took a very active part in the works of the Polish Episcopate. He was the first ordinary in Chełmińska diocese who participated in works of the Second Vatican Council (1962–65). Bishop Kazimierz Joseph Kowalski died in May 16, 1972 in Częstochowa.

**MILES CHRISTI – BISCHOF KAZIMIERZ JÓZEF KOWALSKI,
ORDINARIUS DER DIÖZESE VON CHELMNO**

ZUSAMMENFASSUNG

In der Arbeit „*Miles Christi* – Bischof Kazimierz Józef Kowalski Ordinarius der Diözese von Chełmno” wurde der Einfluss des ersten Ordinarius dieser Diözese nach dem zweiten Weltkrieg auf den Wiederaufbau und die Entwicklung der Kirche von Chełmno nach den schwierigen Nachkriegsjahren dargestellt. Die Beschreibung seiner Tätigkeit in der Diözese von Chełmno leitet die Präsentation seiner Person ein, die Darstellung seiner Jugend und den Weg, den er gegangen ist, bevor er in Pelplin ankam.

Bischof Kazimierz Józef Kowalski wurde am 2. März 1896 in Gniezno geboren, wuchs in einer frommen und patriotischen Familie auf. Er beteiligte sich an dem Posener Aufstand und im Jahre 1922 absolvierte er das Priesterseminar in Posen und wurde zum Priester geweiht. Nach seiner Priesterweihe ging er ins Ausland Philosophie zu studieren. Im Jahre 1935 wurde er zum Rektor des Priesterseminars in Posen ernannt. Während des Krieges widmete er sich der Seelsorge- und Missionsarbeit. Nach dem Krieg kehrte er nach Posen zurück. Die Diözese von Chełmno war eine der ältesten polnischen Diözesen und sie erlitt die größten Verluste. Am 12. April 1946 wurde die Bulle, in der Priester Kazimierz Józef Kowalski zum 56. Ordinarius der Diözese von Chełmno ernannt wurde. Die Diözeseübernahme folgte am 30. Juni 1946. Die Worte *Miles Christi* wurden zu seinem Motto.

Am Anfang seines Bischofsdienstes verkündete er drei Botschaften: an die Priester, an die Gemeinden und an die Jugend. Er begann sofort mit der Arbeitsorganisation im Priesterseminar. Im Jahre 1959 organisierte er eine Diözesansynode. Er kümmerte sich um die Kranken und Leidenden. Er wurde als ein großer Anhänger von Maria und der Barde der Marienverehrung berühmt. Während seiner Herrschaft war für ihn am wichtigsten Gottes Wort zu kündigen. Er beteiligte sich an der Arbeit des polnischen Episkopats. Als der erste Ordinarius der Diözese von Chełmno nahm er am Zweiten Vatikanischen Konzil (1962–1965) teil. Bischof Kazimierz Józef Kowalski starb am 6. Mai 1972 in Częstochowa.